

14. Самійленко І. М. Соціо-політичне тло голодового геноциду в Україні (Комунізм – смертельний ворог села): Історичний нарис / І. Самійленко. – (Філадельфія США) – Київ: Просвіта, 1998. – 37 с.
15. 33-й: голод. Народна Книга-Меморіал / Ред. Л. Коваленко, В. Маняк. – К., 1991. – 584 с.

Василь Марочко

Організатори Голодомору – геноциду українського народу 1932 – 1933 років

У статті автор досліджує діяльність партійно-радянської номенклатури, яка була творцем і виконавцем соціально-економічної політики, що призвела до штучного Голодомору – геноциду в українському селі 1932 -1933 роках.

Ключові слова: Голодомор, геноцид, карально-репресивна система, партійно-радянська номенклатура.

In the article an author probes activity party soviet nomenclature, which was a creator and performer of socio-economic policy which resulted in artificial Golodomoru – genocide in the Ukrainian village 1932 -1933 years.

Ключові слова: Голодомор, геноцид, карально-репресивна система, партійно-радянська номенклатура.

Геноцид українців, що тривав протягом 1932–1933 рр. в Україні залишається злочином без покарання. Він не має терміну давності, а тому і забуття позаяк наслідки голодомору – це мільйони полеглих хліборобів, знекровлена і пригнічена нація, яка вирізняється найгострішою демографічною ситуацією, втрата етнічної самобутності, соціально-економічна деградація українського села.

Дослідники тоталітарного комуністичного режиму в Україні виокремлюють його карально-репресивну суть та «колегіальну відповідальність», уникаючи

показу персональної причетності політичної еліти до формування і здійснення злочинної політики. Історики, з'ясовуючи причини голоду, зосереджуються переважно на особливостях колективізації, хлібозаготівельних кампаній, намагаючись засвідчити так званий принцип об'єктивності висвітлення історичних подій і явищ. Монопартійна система формування і функціонування органів радянської влади витворила специфічний інститут номенклатурної деспотії, очолюваної Сталіним. Вона мала колегіальні форми правління, а вирішували конкретні особи тому важливо дослідити їхні діяння, наміри, заклики, звернення, вчинки. Встановлення історичного факту особистої відповідальності високопосадовців, у нашому випадку за творення голоду, передбачає не лише з'ясування злочинної діяльності, але і службової бездіяльності, особливо урядовців. Вони мали безмежну владу, вирішували глобальні питання соціально-економічного розвитку суспільства, проголошуючи курс на колективізацію сільського господарства, на індустріалізацію, а також дріб'язково переймаючись забезпеченням умов для продуктивного штучного запліднення худоби, боротьби з гризунами на колгоспних ланах. Карально-репресивна система, виплекана більшовиками, виявилася соціальною резервацією для українських хліборобів, приречених на голодну смерть.

Партійно-радянська номенклатура була творцем і виконавцем соціально-економічної політики, яка призвела до штучного голодомору-геноциду в українському селі 1932–1933 рр. Парламент України визнав голод 1932–1933 рр. в Україні – геноцидом, передбачив відповідальність за його невизнання, але закон не виписав процедури персональної відповідальності за скоєні у 30-х рр. високопосадовцями дії або їх бездіяльність, внаслідок яких мільйони людей загинули від голодної смерті. Необмежена влада партійних органів, особливо політбюро ЦК ВКП(б) та КП(б)У, виявилася політичним інструментом творення геноциду, про що свідчать конкретні постанови, підписані особисто Сталіним, Молотовим, Кагановичем, Косіором, Постишевим.

З'ясовуючи історичний факт персональної відповідальності партійної номенклатури за терор – голодом, автор намагався показати безпосередні дії і

наміри Сталіна, Кагановича, Молотова, Косіора, які уособлювали політичну еліту. Для висвітлення діяльності інших високопосадовців необхідно вивчити їх повсякденне суспільно-політичне життя, конкретні вчинки, участь в хлібозаготівлях, тобто написати «чорну книгу» діянь сталінського режиму в українському селі.

Сталін: «Зверніть увагу на Україну»

Диктаторські зазіхання Йосипа Сталіна виявилися ще у квітні 1922 р., коли він, за визначенням Леніна, «зробившись» генеральним секретарем ЦК РКП(б), прагнув необмежених номенклатурних повноважень, але його «орлиний порив» стримували – Лев Троцький, «теоретик партії» Микола Бухарін, головний чекіст – Фелікс Дзержинський. Формально очолюючи секретаріат партії, Сталін не полишав прагнень стати лідером, особливо після смерті Леніна, усуваючи один за одним політичних конкурентів: Троцького у 1938 р., Бухаріна та Олексія Рикова у 1929 р.

Виявивши неабиякі організаторські здібності, які дозволили йому утриматися на політичному Олімпі, Сталін волів бачити себе великим реформатором. Обґрунтовуючи політичну доцільність політики розкуркулювання та здійснення масової колективізації, він намагався здолати соціально-економічні проблеми (кризу хлібозаготівель, спад зерновиробництва) за допомогою звичних воєнно-комуністичних методів (продрозкладки, репресій). Ідея масового створення колгоспів, тобто «соціалістичних фабрик зерна», видалася для колишнього семінариста месіанською. Десятки тисяч колгоспників, крім руйнації традиційних форм селянського господарювання, не дали бажаної кількості хліба., що викликало гнів і ненависть Сталіна до селян. Економічна результативність сталінського реформаторського курсу, названого дослідниками «соціалістичною модернізацією», виявилися малоефективною, яка означала крах чергової революції «згори» та банкрутство генеральної лінії партії, щодо форсування темпів індустріалізації. Зростання витрат в галузі оборонної промисловості, обсяги промислового будівництва, відсутність зовнішнього кредитування – вимагали від уряду негайного пошуку внутрішніх джерел фінансування.

Наприкінці 1931 р., відчувши руйнівні наслідки колективізації, Сталін намагається перекласти провину на «зовнішніх» і «внутрішніх» ворогів – «диверсантів», «саботажників», «шкідників». Ідеологічні ярлики, які стали засобом маніпуляції суспільною свідомістю, виконували охоронну функцію для репутації Сталіна, котрий спрямував пошук причин економічної кризи у бажане русло. Однак, будучи прагматиком і реалістом, він цілком усвідомлював господарську малоефективність колгоспів, які не подолали зернової проблеми, а лише ускладнили її, тому залишився вірним принципам продрозкладки. Їх застосування в умовах домінування селянських господарств мало трагічні наслідки у 1921–1923 рр., а також у 1928–1929 рр., але ні Сталін, ні його найближче оточення не зважили на можливі наслідки застосування продрозкладки в колгоспах, радгоспах та одноосібному секторі одночасно. Форми її запровадження та методи здійснення мали ознаки свідомої економічної блокади сільського населення.

Карально-репресивна система хлібозаготівель, яка мала діяти восени 1931 р., коли в основному завершилася колективізація сільського господарства, давала «збої», але від неї не відмовилися. Її застосування призвело до масового голоду, котрий охопив Україну уже протягом першої половини 1932 р. Партійно-радянське керівництво республіки, судячи з архівних документів, не наважувалося інформувати Сталіна про факти голоду. 1 червня 1932 р. політбюро ЦК ВКП(б) надало йому півторамісячну відпустку, тому кремлівський кабінет Сталіна з 29 травня по 27 серпня 1932 р. ніхто не відвідав. Його господар ще у квітні, спростувавши чутки закордонної преси про хворобливий стан здоров'я, особисто поінформувавши кореспондента «Ассошетед Прес» про хороше самопочуття. Перебуваючи у Сочі, Сталін, завершуючи листа Кагановичу 4 червня, запевнив його: «Я здоров».

Залишивши Москву майже на три місяці, ніби Іван Грозний, котрий у XVI ст. вдався до обмеження влади бояр задля зміцнення власних позицій самодержця, Сталін продовжував керувати країною, надсилаючи листи номенклатурним «опричникам» – Лазару Кагановичу, В'ячеславу Молотову, Климу Ворошилову,

Михайлові Калініну та іншим. Вони стосувалися питань зовнішньої та внутрішньої політики, але, судячи з категоричної тональності та гострих і гнівних висловлювань Сталіна, його обурював факт спаду темпів хлібозаготівель в Україні, а не голодної смерті українських селян.

Листуючись з Кагановичем стосовно хлібозаготівель в Україні, Сталін використовував термінологію, яка підкреслювала його ставлення до етнічних українців, уникаючи термінів «український народ» або «Радянська Україна». Він переймався конкретною проблемою – обсягами і темпами заготівель зернових культур, безпосередніми виробниками яких були «українські колгоспники» та «індивідуали». Якщо мова заходила про збір цукрового буряку, то Сталін одразу згадав про Україну, яка «дає одна буряків втричі або вчетверо більше ЦЧО» (Центральних чорноземних областей РСФРР. – *В.М.*), тому «...без України таке питання не можна вирішити». Терміни «українці», «українські демобілізатори», «Україна», «українська конференція», «саме головне зараз Україна», «Україну можна втратити», «Зверніть увагу на Україну», які зустрічаються в листах Сталіна до Кагановича протягом червня–серпня 1932 р., засвідчують факт етнічного спрямування сталінської «турботи» про українських селян.

12 червня 1932 р. Каганович надіслав Сталіну листи голови Всеукраїнського центрального виконавчого комітету Григорія Петровського та голови Раднаркому УСРР Власа Чубаря, які порушили питання про «відмову від хлібозаготівель» та надання Україні продовольчої допомоги. У них висвітлювалася катастрофічна ситуація в українських селах, картини голоду, що охопив тоді понад 100 районів республіки. Враховуючи той факт, що «...Косіор нічого не пише», їхнє звернення виявилось першою спробою українських урядовців привернути увагу політбюро ЦК ВКП(б) до трагедії українського селянства. Сталін одержав лист від Кагановича, а 15 червня надіслав відповідь: «Листи Чубаря і Петровського не сподобались. Перший розводить «самокритику» – щоб одержати від Москви нові мільйони пудів хліба, інший видає святошу, віддавши себе у жертву «директиві ЦК ВКП» – щоб домогтися зменшення плану хлібозаготівель. Ні те ні інше не прийнятне». Сталін вважав, що «Україні дано більше ніж треба», тому «...дати ще

хліба не слід і немає звідки». А українські селяни, сподіваючись на його милість, масово зверталися до «рідного Сталіна» за допомогою, надсилаючи сотні листів на його адресу.

Зазначу, що листування Сталіна і Кагановича відбувалося таємно, але пропозиції і вказівки більшовицького вождя обговорювалися та ухвалювалися на політбюро або на пленумах ЦК ВКП(б), тобто набували офіційного статусу. 18 червня 1932 р., аналізуючи форми, методи і принципи хлібозаготівель, Сталін визнав той факт, що в «...Україні, незважаючи на непоганий врожай, низка врожайних районів опинилася в стані розорення і голоду». Він пояснює їх виникнення тим, що «...план хлібозаготівель був розверстаний по районах і колгоспах і виконувався не в організованому порядку, а стихійно, за «принципом» зрівнялівки, відбувався механічно, без урахування становища у кожному окремому районі, без урахування становища у кожному окремому колгоспі». Здавалося, що «батько народів», розчулений трагедією, скасує форсування темпів хлібозаготівель, але виявилось все навпаки: він запропонував скликати наприкінці червня 1932 р. нараду секретарів і голов республіканських урядів з питань організації та «безумовного виконання плану хлібозаготівель». Сталін особисто висловив обурення з того, що «...декілька десятків тисяч українських колгоспників все ще роз'їжджають по всій європейській частині СРСР і розкладають нам колгоспи своїми скаргами і скигленням». Отже, перебуваючи у Сочі, він вперше визнає факт голоду в Україні, зізнавшись у цьому Кагановичу. 28 червня політбюро доручило Молотову зачитати листа Сталіна на нараді з питань хлібозаготівель, тобто колегіально визнавши історичний факт голоду в Україні.

Творцем системи хлібозаготівель, яка виснажувала сільське господарство України, був безпосередньо Сталін, започаткувавши її ще у січні 1928 р., модернізуючи протягом наступних років. У листах Сталіна до Кагановича зафіксовано факт свідомого позбавлення селян хліба. Зокрема, 29 червня 1932 р. він радив йому наступне: «Перше. Насінневу позику не треба зараховувати до плану, її треба вилучати поза планом і обов'язково повністю... Друге. Теж саме

необхідно зробити стосовно продовольчої позики. Третє. Під час жнив можна видавати колгоспникам невеликий аванс хлібом. Четверте. При розверстці плану не слід давати послаблення одноосібнику». Вилучення насінневої позички унеможливило своєчасне проведення посівної кампанії, а продовольчого зерна означало приречення селян на голодну смерть. Відправляючи Кагановича і Молотова в Україну на партконференцію, Сталін вимагав від них 100% виконання республікою плану хлібозаготівель, тому що «головний удар треба спрямувати проти українських демобілізаторів». Знаючи про масовий голод в українських селах, Сталін вимагав від них звернути «...найсерйознішу увагу на Україну», вчинити рішучих заходів для того, щоб «...переламати настрої працівників, ізолювати плаксивих та гнилих дипломатів (не дивлячись на посади!) і забезпечити справді – більшовицьке рішення конференції». Воно стосувалося форсування темпів хлібозаготівель.

Партійні постанови, особливо політбюро ЦК ВКП(б), Сталін особисто читав, редагував і доповнював. Так було з постановою «Про організацію хлібозаготівель в компанію 1932 р.», яка, крім політичного рішення, мала таблицю з розверстанням хлібозаготівельних завдань для республік. Сталіну належала ідея про заборону перевезення «приватних хлібних вантажів» залізницями, без реалізації якої, на його переконання, можна зірвати хлібозаготівлі.

Він виголосив її 22 липня, а 23 липня Рада праці та оборони встановила норму перевезення хліба громадянами – 16 кг. Сталінські постанови про «боротьбу за хліб», позаяк він особисто їх підписував і виправляв, мали ознаки геноциду, тому що створювали умови несумісні з життям для сільського населення.

Сталін особисто ініціював підготовку так званого закону про «п'ять колосків», тобто постанови ЦВК і РНК СРСР «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів і кооперації та зміцнення громадської (соціалістичної) власності» від 7 серпня 1932 р. Його непокоїли масові крадіжки «кооперативного» та «колгоспного майна «куркулями» та іншими «антигромадськими елементами»,

тобто голодними селянами. Він запропонував надати майну колгоспів та кооперації статус державного, відтак за його розкрадання карати 10-ма роками ув'язнення або ж смертною карою. Сталін цілком свідомо вдався до подібного заходу, позаяк без «...драконівських соціалістичних заходів неможливо встановити нову громадську дисципліну, а без такої дисципліни – неможливо відстояти та зміцнити наш новий лад». Закон мав універсальне значення для диктаторського режиму Сталіна: він унеможливив «розбазарювання» колгоспного хліба і сприяв використанню державних повинностей селянами, тримав їх у страхові конфіскації особистого майна та розстрілу, став карально-репресивним методом стимулювання хлібозаготівель, усунув будь-яку спробу їх «саботажу».

Розгніваний ускладненням економічної ситуації та малоефективними методами хлібозаготівель, Сталін відкорегував постанову ЦВК і РНК СРСР про колгоспну торгівлю від 20 травня 1932 р., яку деякі російські історики поспішили безпідставно назвати «неонепом». 20 липня 1932 р. Сталін писав Кагановичу і Молотову про те, що «декрет про колгоспну торгівлю» без сумніву «оживить куркульські елементи і спекулянтів-перекупників», які схиллятимуть селян до виходу з колгоспу, тому «...ми повинні викоринювати цю погань». Він запропонував ОГПУ «...взяти під суворий нагляд село і всіх активних проповідників проти нового колгоспного ладу, активних проповідників ідеї виходу із колгоспу – вилучати і направляти до концтаборів (індивідуально)». Подібні заходи стосувалися ринків, на яких «виловлювали» селян, ніби «спекулянтів і перекупників», позбавляючи майна та засуджуючи до концтаборів. Сталін не був оригінальним, позаяк у роки воєнного комунізму подібні заходи пропонував Ленін.

Сталінська «турбота» про українських селян мала лінійну одиницю виміру – пуди, тонни. Зменшення плану хлібозаготівель він дозволяв у випадку стимулювання посівної кампанії, а також під час копання цукрових буряків. 24 червня 1932 р., переконуючи Кагановича і Молотова в неухильності «установки» щодо «виконання плану хлібозаготівель», Сталін зауважив: «Але майте на увазі, що доведеться зробити виняток для особливо постраждалих районів України. це

необхідно не лише з точки зору справедливості, але і з огляду на особливе становище України, спільного кордону з Польщею і т. ін. Я думаю, що можна «скосити» колгоспам особливо постраждалих районів половину плану, а індивідуалам третину. На це піде тридцять або сорок мільйонів пудів зернових. Зробити це треба не зараз, а в половині або в кінці серпня, щоб озимий посів міг пройти більш жваво». Намір Сталіна зменшити для України на 30–40 млн. пудів хлібозаготівель не був реалізований, але він засвідчив серйозне занепокоєння від можливого соціального бунту в Україні, спираючись на досвід 1920 р., коли Ю. Пілсудський та Симон Петлюра тимчасово звільнили Україну від більшовиків. Сталін зізнався Кагановичу про те, що наприкінці червня він не наважився говорити про зменшення плану, бо напередодні «української партконференції» це означало б «...деморалізувати остаточно (і так деморалізованих) українців, дезорганізувати обласних секретарів і – зірвати хлібозаготівлі». Наприкінці серпня, розмірковував Сталін, можна, позаяк «види на врожай» визнав «як хороші по СРСР», крім України, але водночас він застеріг від «зрівнялівки», зосередившись виключно на постраждалих колгоспах, дозволивши зменшення для них половину хлібозаготівельного плану, а для «індивідуалів» – третину або чверть.

11 серпня 1932 р., забувши про «турботу» та намір зменшити план для «постраждалих» колгоспів, Сталін висловлює обурення і гнів стосовно того, що 50 райкомів Київської і Дніпропетровської областей «...висловились проти плану хлібозаготівель, визнавши їх нереальними». Не з'ясовуючи причин та економічних факторів, які спонукали подібні дії секретарів райкомів, Сталін, підкреслюючи «своєрідність республіки, як Україна», вдруге звертає увагу на можливість соціального вибуху. «Якщо не візьмемось тепер за виправлення становища на Україні, Україну можемо втратити. Майте на увазі, що Пілсудський не спить, і його агентура на Україні на багато раз сильніша, ніж думає Реденс чи Косіор». Теза про «виправлення становища», яка фігурує як першопричина можливої втрати України, стосувалася не зменшення плану хлібозаготівель, а навпаки подолання опору «саботажників» і звільнення з посад «деморалізованих»

керівників райкомів партії. В українській компартії, яка мала 500 тис. членів, на переконання Сталіна, було чимало «...гнилих елементів, свідомих і безсвідомих петлюрівців, насамкінець – прямих агентів Пілсудського». Вони, гадав у Сочі Сталін, як «тільки справи стануть гірше» – обов'язково «відкриють фронт внутрі (і поза) партії, проти партії», але «українська верхівка не бачить цієї небезпеки». Він запропонував звільнити партійно-державне керівництво в Україні, «перетворити Україну у найкоротший термін у справжню фортецю СРСР, у дійсно зразкову республіку», не шкодуючи для цього грошей, здійснити її політичне та господарське становище, особливо прикордонних районів.

Для збереження України в складі СРСР, щоб «не втратити її», Сталін вимагав зміщення секретаря ЦК КП(б)У Станіслава Косіора та голову уряду Чубаря. Побоювання «внутрішньої контрреволюції», тобто соціального протесту селян, а також зовнішньої інтервенції не зупинили Сталіна від здійснення політики хлібозаготівель за принципом продрозкладки та репресій. На випадок стихійного чи організованого бунту голодних селян, а також з метою їх можливого приборкання 16 серпня 1932 р. Сталін запропонував Кагановичу таке: «З огляду на важке становище на Україні вважаємо цілком необхідним термінове залучення військ як для збиральної, так і прополочної роботи». Не студентів, не службовців, а саме червоноармійців, озброєних серпами і сапами, Сталін мобілізував на сільгоспроботи, щоб на всякий випадок застосувати і гвинтівки, але не для «прополки». 16 серпня він поінформував Кагановича про те, що «настав час, коли треба оголосити українцям про скорочення плану хлібозаготівель», але виключно з метою заохочення посівної кампанії в особливо «постраждалих» районах. Сталін п'ять чи шість раз використовує термін «постраждалі колгоспи», але жодного разу не пояснив причин їх катастрофічного становища, уникаючи аналізу стихійного чи рукотворного походження трагедії селян.

Візити Кагановича в Україну

До сталінської когорти, тобто його найближчого оточення, належали Молотов та Каганович – голова Раднаркому СРСР і секретар ЦК ВКП(б). вони

вирізнялися не лише в ієрархії партійно-радянських органів влади, а також особистими якостями: рівнем освіти, культури, політичним досвідом, відданістю і вірністю вождю. Микита Хрущов, згадуючи про них у мемуарах, писав, що Каганович «...не був таким, як Молотов, але він хотів бути навіть злішим за Молотова». Хоча за посадою Молотов частіше спілкувався зі Сталіним, проте і Каганович був «...близькою до нього людиною», мав специфічне «класове чуття» і «класову непримиренність». Саме його Сталін відрядив в Україну весною 1925 р. на посаду генерального секретаря ЦК КП(б)У, щоб унеможливити внутріпартійний «сепаратизм», спрямувати політику українізації у русло букварного просвітництва, усунути Олександра Шумського з національно-культурного Олімпу, уніфікувати духовне життя в республіці, «розгромивши» так зване «націонал-ухильництво» – «шумськизм», «хвильовизм», «волобуєвщину». Він виконав доручення Сталіна до березня 1928 р., звільнивши Шумського з посади наркома освіти, а керівництво ЦК КП(б)У передав Станіславу Косіору.

Лазар Каганович народився 1893 р. в с. Кабани Київської губернії, яке тепер загубилося серед чагарників колишнього Поліського району, соціально, економічно та радіаційно зруйнованих «мирним атомом», позаяк його батьківщина була неподалік Чорнобиля. У 1932–1933 рр., виконуючи доручення Сталіна, Каганович став одним із творців зброї масового знищення українських селян – штучного голодомору. Листування Сталіна та Кагановича, яке тривало досить інтенсивно протягом сочинського періоду сталінської «опричнини», засвідчує той факт, що саме йому Сталін довірив кремлівські справи. І він всіляко намагався виправдати сподівання вождя, виявляючи номенклатурну відданість, організаційну оперативність, ідеологічну цнотливість, особисту вірність.

Сталінський «штурмовик», яким у 1932–1933 рр. був Каганович, особливу увагу приділяв Україні. 12 червня 1932 р. Каганович, надсилаючи Сталіну листи Чубаря і Петровського про катастрофічний стан сільського господарства, фактично звинуватив їх, особливо голови ВУЦВКу, у «відмові від хлібозаготівель». З листів українських політичних лідерів Каганович довідався про факт масового голоду в Україні, але «наш земляк» не виявив співчуття до

голодних селян, відмовляючи прохачам хліба – від уряду до окремих громадян. Він інформував Сталіна про те, що у червні 1932 р. до нього приїздив Чубар і просив хліба, але «...ми поки що нічого не вирішили», а дали 50 тис. пудів лише Молдавії. Він дещо зухвало відгукувався про місцевих керівників, які «вимагали» і «просили» зменшення хлібозаготівельного ярма, називаючи їх «...болотяними жабами, що квакають з приводу найменших труднощів». Весною 1932 р. Україна, за браком насіння і робочої сили, не засіяла 2,5 млн. га зернових, але Каганович з оптимізмом доповідав Сталіну про «весняну кампанію», а також гарантував «...успішне завершення хлібозаготівель, без допущення перегибів», мобілізуючи партійців на їх виконання «...у дусі Вашого листа з наголосом на прикладі України». Каганович радився зі Сталіним стосовно форми видачі колгоспникам хлібного авансу: за їдоками чи за кількістю вироблених трудоднів. 23 червня 1932 р., звітуючись про засідання політбюро, Каганович звернувся до Сталіна за порадою стосовно розрахунку з колгоспниками, «...коли і скільки видавати, частинами, особливо на Україні, де є небезпека розкрадання хліба», розмірковуючи, що «...доведеться видавати спочатку, але ця частина має бути незначною, 60% багато». Подібні питання він хотів з'ясувати безпосередньо із ним, позаяк добре було б знати «Вашу думку, як кажуть на Україні».

Виконати план хлібозаготівель, а саме цього домагався Каганович від України, було неможливо «без перегибу», тому що збір зернових не перевищив 13 млн. тонн, тобто його вистачало лише для озимого засівного клину та для утримання худоби, а на харчування людей не залишалось. Вагатися з розподілом на трудодні (60% «багато») – означало свідомо штовхати колгоспників та їхніх дітей на голодну смерть. У червні 1932 р., коли голод охопив Україну, Каганович спокійно радився із Сталіним: видавати хлібом аванс на зароблені трудодні чи почекати, зваживши на думку партійного лідера. Півроку колгоспники не одержували хліба на трудодні, навіть діяла система обмеження видачі хліба на трудодні колгоспникам, які виробили їх «більше визначеної кількості», а Каганович, ніби на ринку у його рідному с. Кабани, вагався – давати чи не давати зерно на аванс.

На початку липня 1932 р., коли відбувалася підготовка до всеукраїнської партконференції, Каганович запевнив Сталіна у тому, що її рішення «...відповідають Вашій установці, співпадають повністю і наші виступи на нараді з Вашою порадою спрямувати головний удар проти українських демобілізаторів». 3 липня він мав «...вирішити питання про нашу поїздку на Україну, хоча т. Молотов має сумнів, чи треба йому їхати, але Ви дійсно праві, що їхати треба обом, і ПБ це сприйме». Вони скликали 6 липня 1932 р. засідання політбюро ЦК КП(б)У, схилили українських комуністів до «безумовного» виконання плану хлібозаготівель у розмірі 356 млн. пудів. Напередодні конференції Каганович доповідав Сталіну про «види на врожай», які по СРСР мали бути «середні», крім Московської області, Башкирської АСРР, Середньо-Волзького краю, ЦЧО, де вони становили – «вище середнього» рівня. Про Україну жодного слова, але говорив про можливу наявність хлібних лишків понад 380 млн. пудів, спираючись на прогноз М. Осинського, опублікований згодом 15 липня в газеті «Известия». Незрозуміла логіка: Україна, яка недосіяла 2,5 млн. га, а валовий збір виявився маловтішним, мала заготовити 356 млн. пудів з 380 млн так званих лишків по СРСР. Безпідставно роздмухана слава про Україну як «житницю СРСР», сільське господарство якої зазнало жахливої руйни внаслідок колективізації, спонукала Кагановича та Молотова до адміністративно-політичного тиску на делегатів конференції КП(б)У.

Візит московських емісарів в Україну виявився доленосним і «переломним». Було втрачено шанс уникнути масового голодомору, запобігти трагедії, яка знекровила українське селянство. Рукотворність злочину очевидна: 12 червня Сталін визнав факт голоду в Україні, але направив Кагановича та Молотова нанести «удар проти українських демобілізаторах», тобто схилити їх до «безумовного» виконання абсолютно нереального плану хлібозаготівель. 6 липня 1932 р., перебуваючи у Харкові Каганович разом з Молотовим, визнають «важке становище» в Україні, але повідомили Сталіна про готовність розгорнути критику «роботи ЦК КП(б)У», уникаючи «висвітлення в пресі» матеріалів конференції, щоб «...не давати «пищи» іноземній пресі», а також «...без друкування фактів про

становище у тяжких районах». Приховуючи катастрофічні наслідки хлібозаготівель в Україні за принципом сталінської продрозверстки, Молотов і Каганович проігнорували позицію більшості членів політбюро ЦК КП(б)У і наполягали форсування темпів. «Всі члени політбюро, – писали 6 липня, – включаючи Скрипника, висловилися за зменшення плану, посилаючись на недосів зернових 2,2 млн. гектар на загибель озимих 0,8 млн. гектар.

Ми категорично відхилили перегляд плану, вимагаючи мобілізації партсил для боротьби з витратами, розбазарюванням хліба і на зміцнення колгоспів». Такою була їхня позиція на початку липня, яка «співпадала» з точкою зору Сталіна.

Прагнення Кагановича «вислужитись» перед вождем партії і утриматись на вершині політичного Олімпу відчувалися у кожному його листі. Він погоджувався з будь-якою думкою Сталіна. «Я вважаю Вашу пропозицію про зниження плану хлібозаготівель для України, особливо для Правобережжя, – писав він 27 липня, – найбільш постраждалого, абсолютно правильною. Зниження можна і треба зробити і ніякої незручності для нас, що виступали заповзято за план, тут не має, а якщо і була б, то справа понад усе, і правильну позицію треба схвалити». Пообіцяти, гучно заявити, щоб зманіпулювати громадською думкою, віддзеркалювало стиль партійної роботи 30-х рр. Соціальний популізм виявився принципом ідеологічного опанування масами. Погоджуючись на зменшення плану хлібозаготівель, Каганович висловив таку думку: «Я думаю, що тепер не треба ще говорити українцям про це». Хлібозаготівлі відбувалися «неважко», тому «...нам треба буде пильніше дивитися за роботою областей і жорстокіше регулювати». Він брав безпосередню участь в розробці закону про охорону так званої соціалістичної власності, завдяки якому десятки тисяч селян потрапили до в'язниць, а тисячі розстріляли за рішенням виїзних судів.

16 серпня 1932 р. Каганович, відповідаючи Сталіну на його листа стосовно зміцнення номенклатури в Україні, підкреслив її непевність, безперспективність, розгубленість і формальне виконання нею «обов'язку», які призвели до балачок про непосильність плану. «Теорія, – наголошував Каганович, – що ми, українці,

невинно постраждали, створює солідарність і гнули кругову поруку не лише середньої ланки, але і верхівки». Він запропонував, щоб ЦК ВКП(б) офіційним «політичним документом» закликав «організацію до рішучого перелому», позаяк резолюцію партконференції «...вони серйозно не сприймають, вважаючи її частково вимушеною». Клопотання Кагановича про «виправлення становища на Україні» стосувалися не подолання причин голодомору, а їх ускладнення, тому що особисто прагнув «безумовного» виконання Україною хлібозаготівель. Каганович погодився замінити Косіора на посаді секретаря ЦК КП(б)У, хоча пропонував «дати стусанів» йому, щоб «зважив на уроки», але враховуючи складне становище, зауважив: «часу не вистачає на навчання». Виставляючи себе досвідченим організатором, котрий добре знав «країну, економіку і людей» в Україні, Каганович заявив про готовність очолити її партійну організацію: «знову розпочати спочатку з людьми на тій же Україні». Залишивши управління нею у 1928 р., Каганович скаржився, що люди «трохи зіпсувалися», навіть дуже змінилися внаслідок «м'якості» і легковажності управління за принципом «не ображай» та взаємної амністії». Дбаючи про «інтереси партії», а також усвідомлюючи особисту пропозицію Сталіна, тобто неабияку довіру патрона, Каганович відповів йому з фанатичною готовністю і пафосом: «Насамкінець, Ви маєте не лише офіційне політичне, але і товарисько-моральне право розпоряджатися тим, кого Ви сформувавши як політичного діяча, т.б. мною, Вашим учнем». Двоє високопосадовців, таємно листуючись, вирішували долю партійно-державного керівництва в УСРР, пересуваючи його політичними фігурами, ніби пішаками. Каганович пропонував заміну вищої і середньої ланки номенклатури, щоб пустити «свіжої крові (хоч трохи) для України». 16 серпня Кагановича відвідав Лаврентій Берія, внаслідок чого політбюро зменшило для Грузії план хлібозаготівель на 300 тис. пудів, тому що «...він справляє дуже хороше враження великого керівника». Косіор, Чубар і Петровський не справляли такого враження, а їхні звернення до Москви стосовно зменшення плану викликали гнів та обурення Сталіна і Кагановича.

Наприкінці серпня 1932 р. Каганович, погодивши з Косіором та Чубарем

зменшення для України плати хлібозаготівель на 40 млн. пудів, звернув їх увагу на те, що воно стосується переважно буряківничих районів. Він запропонував блюзнірську форму скорочення плану: «визнати необхідним пов'язати це зменшення з наданням пільг бурякоробам по хлібозаготівлях з метою стимулювання обробітку, копання і здавання цукрових буряків». Два місяці Каганович і Сталін виношували рішення про те, що «скосити» для України план на 40 млн. пудів, а завершилася ця бюрократична демагогія «наданням пільг», тобто нічим. Заборонили навіть оголошувати рішення про блюзнірське скорочення плану, щоб «не викликати звернення інших районів, областей з вимогою зменшити плани».

Наприкінці жаркого літа 1932 р., коли в Україні скаженіли жнива масової насильницької смертності від голоду, Каганович виїхав на Кубань, щоб «зламати саботаж» та очолити боротьбу за черговий врожай, а 20–29 грудня повернувся в Україну. В архівах Москви збереглися його телеграми до Сталіна та щоденні записи перебування в областях і районах. Вони свідчать про «особистий внесок» Кагановича, про його участь у форсуванні темпів хлібозаготівель. Він приїхав до Харкова 20 грудня, скликав засідання політбюро ЦК КП(б)У, яке тривало до четвертої години ранку. «Наш приїзд викликаний зниженням хлібозаготівель, – зазначив Каганович, – які за останню п'ятиденку майже дихають на ладан. Багато українських працівників мають настрої, що можна уже не заготовляти. Ці настрої треба рішуче зламати». І він почав їх безжалісно трошити. Здійснивши погром колгоспів та селянських господарств на Кубані, збагатившись арсеналом карально-репресивних заходів, Каганович нагадав українцям про першочерговість виконання хлібозаготівельних завдань, самочинно скасувавши рішення ЦК КП(б)У від 29 листопада про створення в колгоспах насінневого, фуражного, продовольчого та інших фондів. За бездіяльність районного керівництва, яке лише «відсиджувалося», він пропонував їх арештовувати та засуджувати, направляти на місце «людей з бойовим духом, позаяк тепер у хлібозаготівлях основне – дух уповноваженого, міцний дух і бойовий настрій уповноваженого». Каганович влаштував «накачку» секретареві Харківського обкому КП(б)У Роману

Терехову, тому що «хлібозаготівлі в області провалюються», відтак «треба посилити натиск на одноосібників і зламати спротив хлібозаготівлям». 21 грудня за вказівкою Кагановича були відправлені телеграми до Київського, Вінницького, Донецького обкомів з вимогою «...негайно посилити темпи хлібозаготівель». Відвідавши 22 грудня 1932 р. Одеську область, Каганович схилив обком до застосування розстрілів проти «саботажників», друкуючи вирoki в пресі, а також наказав скасувати постанову ЦК КП(б)У про «засипку різних фондів» в колгоспах, тобто насіннєвого, фуражного, продовольчого. Він визнав знуцанням той факт, коли заготовлені «півпудика авансу», проходячи «повз» засипаних колгоспних фондів. Його вимога і вказівка була доволі зрозумілою: насіння заготовляти лише після виконання хлібозаготівель. Багато секретарів, на переконання Кагановича, боялися «перекручування», тому вирішили «зовсім не крутити», але «вдало проведені обшуки» у колгоспників, одноосібників – «це не перегиб». Закликаючи до репресії проти селян, він не згадував про «важке становище», бо воно давно переросло в катастрофу. «Треба село взяти у такий «штос», – наставляв секретар ЦК ВКП(б) Каганович, – щоб самі селяни розкрили ями. Добровільно розкриваючим ями треба давати амністію». Виявляється, що селяни, які виявилися неспроможними до хлібозаготівель, були злочинцями, на яких поширювалася «амністія». Каганович вчив місцевих комуністів розпізнавати «класового ворога під маскою колгоспника».

Передноворічний візит Кагановича по Україні означав його особисту причетність до вилучення хліба, тобто до творення голодомору. Він приїхав не з новорічними подарунками, а з низкою смертоносних заходів. Його обурював той факт, що на громадське харчування колгоспників витрачали 3–4 фунта на трудовдень, а «...тепер збираєте по півпудика розданих авансів». Не повернення розданого на аванси хліба і не радив керівникам районів Одеської області Каганович, а інше: «вивезти наявний хліб із комор, якщо б він і зберігався під виглядом всіляких фондів, пришвидшити обмолот, шукати розкрадений хліб, особливо в одноосібників. І шукати так, щоб самі добровільно розкривали ями, позаяк інакше у нас не вистачить сил перекопати всю землю». 29 грудня

Каганович завершував подорож по Україні. Він скликав у Харкові засідання політбюро ЦК КП(б)У, на якому були Косіор, Мендель Хатаєвич, Всеволод Балицький, Терехов, Олександр Шліхтер, яке ухвалило рішення про негайне вивезення колгоспами «всього наявного зерна, у тому числі і так званих насінневих фондів» протягом 5–6 днів, про прозпродаж майна, позбавлення присадибної землі й будівель 1000 господарств одноосібників Харківської та 500 господарств Дніпропетровської областей. Подібні заходи означали свідоме створення умов для селян несумісних із життям, тобто про терор голодом. Про їх застосування в Україні знав особисто Сталін, якому Каганович щоденно телеграфував. Готуючись до засідання політбюро ЦК КП(б)У 29 грудня, сталінський учень розмірковував, занотовуючи тези промови: виявляється рішення стосовно колгоспної торгівлі ухвалили, щоб «заспокоїти бунтуючого українського селянина», а «колгосп готова форма для змови проти рад. влади, якщо там вороги». Він занотував дуже переконливу фразу, яка демонструє організоване сталінським режимом штучне походження голодомору в Україні: «Посухи немає, врожай стерпний, якщо не кращий 31 року». Однак, незважаючи на репресії та масове вилучення зерна, Каганович визнав прикрий для партноменклатурника факт: «...по хлібозаготівлях йдемо нижче 31 року, міл[ьйонів] на 150–200». Заморили голодом мільйони людей, а бажаного не досягли: можливо хлібозаготівлі для них – не мета, а засіб упокорення «бунтівного українського селянина». Якщо так, то надто кровожерливим методом і дорогою ціною.

Третій візит Кагановича в Україну припав на 10–20 квітня 1933 р. Він розпочався з розмови у вагоні потягу на вокзалі в Харкові, до якого прибув Косіор. Маршрут Кагановича прямував на Донбас та Дніпропетровськ, відвідав Хлібодаровську МТС, але почув від начальника політвідділу «т. Фукса», що колгоспники виходять в поле «зі своїми норовами», тобто сіяти. У Чубарівському районі Дніпропетровської області Каганович заїхав до колгоспу ім. Сталіна, котрий виявився «найбільш відсталим». Україну також перетворили в колгосп імені Сталіна, позбавивши хліба, тому сільське населення масово помирало від

голоду. 15 травня 1933 р. на 72 році життя померла Геня Йосипівна Каганович – мати Лазара Кагановича, яку поховали за належною церемонією у Київському паркові жертв революції.

Лазар Каганович помер 26 липня 1991 р., тобто став свідком історичного суду, оприлюднення його безпосередньої участі в організації голодомору в українському селі.

Молотов – боєць голодомору

Випадки голодування в українських селах почали з'являтися у грудні 1931 – на початку 1932 р., особливо серед селян-одноосібників, майно яких продавали за невиконання хлібозаготівельних завдань. Саме тоді, тобто 3 січня 1932 р. політбюро ЦК КП(б)У обговорило телеграму Молотова і Сталіна про негайне закінчення хлібозаготівель «саме в січні». Зазначу, що телеграми Молотова і Сталіна з вимогами про термінове відвантаження хліба до Москви надходили до Харкова у січні 1928 р., які повернули тоді в Україну продрозверстку, «надзвичайні заходи», тобто репресії, використання яких завершилося локальним голодом у південних районах УСРР.

Вимоги Молотова забезпечити успішне проведення хлібозаготівель та виконання річного плану Україною спонукали республіканський уряд і ЦК КП(б)У до застосування карально-репресивних заходів. 16 лютого 1932 р. голова союзного уряду підписав постанову про негайне створення колгоспних насінневих фондів, але за рахунок внутрішніх резервів України, не скасувавши непосильного для українських селян хлібозаготівельного завдання – 510 млн. пудів. Протягом березня – квітня 1932 р. кількість голодуючих, пухлих і померлих від голоду селян в кожному селі становила «уже десятки і сотні осіб», про що йшлося в листі голови Раднаркому УСРР Власа Чубаря до Молотова 10 червня 1932 р. Він просив союзний уряд надати терміново насінневу і продовольчу допомогу, позаяк Україна вичерпала внутрішні можливості, втративши хліб на громадське харчування колгоспників, на першочергове створення колгоспних насінневих фондів. Москва виділила у квітні 1932 р. 3 тис. тонн проса, але його виявилось недостатньо для подолання голоду, а надана союзним урядом насіннева

допомога ледве покривала за зменшеними нормами посіву колгоспних та селянських ланів. 25 травня 1932 р. політбюро ЦК ВКП(б), заслухавши повідомлення Молотова, ухвалило постанову про виділення Україні із фондів Комітету резервів насіннєвої позики 2 млн. пудів вівса на фуражні потреби, а також додаткову насіннєву позику 1,3 млн. пудів зернових (500 тис. пудів проса і 800 тис. пудів гречки) для засіву 600 тис. га колгоспного клину.

Насіннєва позика мала виключно цільове призначення, яку категорично заборонялося використовувати для харчування працюючих колгоспників та на інші витрати. Вона з'явилася надто пізно, тому що холодна осінь 1931 р. та зяжна зима 1932 р. за відсутності кормів стали фатальними для сільського господарства України: по селах загинуло від 50 до 80% коней, трупи яких жадібно поїдали голодні селяни; серед живих коней – 80–90%, а траплялося 100% не могли тягнути плуга, сіялку, навіть підвозити пальне до тракторів. Лише наприкінці травня половина колгоспних коней спляся на ноги, але не завдяки «молотівському вівсу», а їх півторамісячному випасу.

Телеграма Молотова і Сталіна від 3 січня 1932 р. про формування темпів хлібозаготівель на Україні спонукала адміністративно-політичний інститут уповноважених до застосування репресій, як писав Чубар: «практикувалася система вилучення в односібників назад у колгоспні комори хліба повністю, враховуючи і насіннєві фонди, і майже повне вилучення всього наявного у колгоспах». Траплялися «нерідко» випадки повернення хліба, виданого колгоспникам на трудовні. Наслідки такої політики виявилися сумними: на початок травня голодувало сільське населення 61, а станом на 10 червня до них приєдналося ще 39 районів. Лист Чубаря мав форму каяття, визнаючи таким чином непридатним карально-репресивний метод хлібозаготівель. Він визнав «справедливими» нарікання Молотова і Сталіна на те, що «...ми, українці, не знаємо, що діється на селі». Іншу думку висловив Григорій Петровський, надіславши також листа Молотову і Сталіну, у якому підкреслив провину ЦК КП(б)У, котрий взявся виконувати «без заперечення» хлібозаготівельний план обсягом 510 млн. пудів. Голова ВУЦВКу однозначно заявив, що «...ми, українські

комуністи» знали про нереальність його виконання».

Українська партійно-радянська номенклатура, тобто Чубар і Петровський, а вони представляли вищу виконавчу і законодавчу владу УСРР, наважилася вплинути на союзних урядовців, не приховуючи жахливих наслідків першої хвилі хлібозаготівель за сталінсько-молотівською системою. Відповідь офіційної Москви була категоричною: вжити радикальних заходів, звернути «найсерйознішу увагу на Україну», «ізолювати плаксивих та гнилих дипломатів (не дивлячись на особи!)». Сталінські настанови, висловлені ним 2 липня, стосувалися безпосередньо Молотова. Шанс уникнути голодомору було втрачено. Сталін, переймаючись тим, що Косіор і Чубар «втрачать остаточно Україну», тобто не виконуватимуть директив ЦК ВКП(б) щодо форсування хлібозаготівель, пропонував їх «зняти з України», а для наведення «порядку» відправив емісарів – Кагановича і Молотова. Вони запропонували проект постанови про хлібозаготівлі та збирання врожаю, який цілком «відповідав» установкам Сталіна. Листування Сталіна з Молотовим та Кагановичем 2–6 липня свідчило про історичний факт змови проти українського радянського уряду, а з другого боку проти українських селян, позаяк політичні рішення і конкретні дії зазначених високопосадовців створювали умови, які призвели до масової смертності людей від штучного голоду. Саме Молотов, перебуваючи у Харкові на засіданні політбюро ЦК КП(б)У 6 липня відхилив «перегляд плану» хлібозаготівель в Україні, хоча усі члени політбюро висловилися тоді за його зменшення, однак ухвалили «до його безумовного виконання» в обсязі 356 млн. пудів. Рішення партконференції було формальним, яке обґрунтувало політичну доцільність нового хлібозаготівельного плану для України. «Незважаючи на недосів зернових і на ряд інших труднощів, – наголошувалося в резолюції партконференції, – Україна має всі можливості успішно виконати план хлібозаготівель, значно зменшений проти минулого року». Дивне з економічної та соціальної точок зору тлумачення ситуації – «незважаючи на недосів», а він становив весною 1932 р. близько 3 млн. га, а також «...на ряд інших труднощів», тобто масовий голод, котрий охопив населення чверті районів України. Резолюція, ухвалена політбюро ЦК КП(б)У за

участі Молотова, виявилася політичною повинністю, тому що українська парторганізація «...повинна якнайрішучіше і нещадно викривати опортуністів, капітулянтів та скигліїв, що вбачають причину труднощів і ускладнень цього року на Україні у великих темпах, у великих завданнях, які вони заздальгідь вважають за шкідливі і нездійсненні». План, як згодом виявилось, був нереальним, а його виконання за принципом «незважаючи» означало свідоме творення голодомору в українському селі.

7 липня 1932 р. політбюро ЦК ВКП(б) ухвалило постанову «Про організацію хлібозаготівель в кампанію 1932 р.», проект якої, крім Сталіна, читали Каганович, Молотов, Павло Постишев. Вона суттєво вдосконалила форми і методи хлібозаготівель, вимагаючи «доведення» плану до кожного району, колгоспу, села, селянського двору не пізніше 20 липня. Сільські ради здійснювали «щоденний нагляд» за виконанням хлібозаготівельних завдань колгоспниками та одноосібниками, стягуючи зерно з кожного гектара посіву, застосовуючи до «куркульсько-заможних господарств» так звані «тверді завдання». Насіннева позика підлягала поверненню поза планом хлібозаготівель. Створювалися комісії сприяння хлібозаготівлям при сільських радах. Засуджуючи «перегиби», які траплялися у минулу хлібозаготівельну кампанію, політбюро ЦК ВКП(б) запроваджувало систему суцільних «перегибів», внаслідок якої відбувся соціально-демографічний демонтаж української спільноти масова смертність селян від голоду.

Друга половина 1932 р. вирізнялася від першої посиленням темпів хлібозаготівель та радикальним застосуванням карально-репресивних заходів проти українських селян. 25 липня Молотов визнав «неприпустимим» фактом уповільнення заготівель хліба в Україні і вимагав від працівників республіки «різкого перелому». Відпочивши протягом другої половини серпня у Сочі, де Молотов і Сталін обговорювали питання оптимізації хлібозаготівель, він заходився виконувати накреслене. Так, 23 вересня надіслав до ЦК КП(б)У телеграму з викладом постанови уряду та ЦК ВКП(б) про відхилення всіляких пропозицій щодо виділення насінневої позики колгоспам і радгоспам ні для

озимого, ні для ярового посіву. Формування насінневих фондів покладалося на голів колгоспів, тобто за рахунок внутрішніх резервів. Розмови про позику або допомогу вважалися «контрреволюційними».

Політбюро ЦК ВКП(б), недовіряючи «українським комуністам», відрядило 22 жовтня 1932 р. в Україну Молотова з групою «відповідальних працівників» для «посилення хлібозаготівель». Вона діяла протягом двох місяців. 29 жовтня Молотов скликав засідання політбюро ЦК КП(б)У, піддав його діяльність критиці за «крайню демобілізованість при хлібозаготівлях», погодився зменшити на 70 млн. пудів річний план, визнавши його «остаточним і обов'язковим до безумовного виконання на всі 100%» секторами, областями по кожній з культур. Під безпосереднім впливом Молотова політбюро ЦК КП(б)У прийняло 30 жовтня постанову «Про заходи по посиленню хлібозаготівель», визнавши їх здійснення незадовільним, а також зобов'язало місцеві організації застосовувати «рішучі заходи»: штрафи в розмірі ринкової вартості незданого хліба не звільняючи від виконання плану до двору; відмовити продавати промислові товари; «судові репресії стосовно приховувачів хліба»; «розгорнути боротьбу з куркульським опором хлібозаготівлям, забезпечити виконання твердих завдань заможнокуркульськими господарствами»; організувати обмолот та «систематичний контроль за кожним млином». Звітуючись перед Сталінім про «оргроботу», Молотов вважав доцільним відправку з Москви в Україну «50–70 товаришів з партійним досвідом» на місяць для проведення хлібозаготівель, а також якомога швидше «зламати демобілізаційні настрої». Постачання сіл промтоварами (гас, сіль, сірники) використовували як «засіб заохочення» хлібозаготівель, а позбавлення предметів першої необхідності виключно «як репресію».

5 листопада 1932 р. Молотов особисто вимагав «віддати винних до суду» в колгоспі «Червоне козацтво» Фурманської сільради Новоукраїнського району Одеської області лише за те, що під час обмолоту не врахували «другого сорту пшениці», який становив 25–30% намолоченого хліба. Протягом п'яти днів «винних» знайшли, а 10 листопада секретар Одеського обкому М.М. Майоров доповів Молотову: «Винних віддано до суду, усі Ваші вказівки прийнято до

виконання». Перебуваючи у Москві, Молотов надіслав телеграму секретарю Одеського обкому КП(б)У про організацію судового процесу над керівниками одного з колгоспів, у якому голова видав, крім 15% авансу, додатково 9% збіжжя сортової пшениці. Він вимагав оприлюднення «злочинної діяльності обманщиків та крадіїв колгоспного хліба». Виділити на зароблені трудовні 9% зерна понад жалюгідну норму авансування він вважав «злочином», а позбавити мільйони селян хліба шляхом вилучення з колгоспних та селянських комор – благом.

Дивна логіка молотобойців голодомору. Безпосередньо за підписом Молотова та членів його групи 5 листопада була відправлена телеграма Косіору, Хатаєвичу, Майорову про посилення темпів хлібозаготівель та заборону витрат хліба і борошна на громадське харчування в колгоспах. Він радив секретарям обкомів застосовувати «судові репресії і безжалісну розправу» над головами колгоспів, які «розбазарювали і приховували» хліб.

18–20 листопада 1932 р. Молотов перебував у Харкові, де «розробляли нові практичні вказівки ЦК з хлібозаготівель», що становили основу постанови політбюро ЦК КП(б)У «Про заходи по посиленню хлібозаготівель» від 18 листопада 1932 р. Її прийняття означало логічне завершення функцій і повноважень так званої «молотівської хлібозаготівельної кампанії». Нові заходи стосувалися диференційованого підходу до хлібозаготівель в колгоспах, одноосібному секторі, радгоспах. Постанову ухвалювали «відповідно до вказівок ЦК ВКП(б)», а представником ЦК в Україні був тоді Молотов. Вона мала ознаки політики свідомого створення умов для масового фізичного винищення мирного населення. Принцип «виконання плану хлібозаготівель – першочергове завдання колгоспів, радгоспів, МТС та одноосібників» нагадував чимось тлумачення «незважаючи на», тобто для уповноважених було найважливішим виконати план. З'явилася ще одна ідеологема: «колгоспи, що не виконують плану хлібозаготівель». Ніби були колгоспи, економічно спроможні «виконати» два-три завдання.

Зміст постанови 18 листопада, ініціатором і замовником якої був Молотов, розкривав механізм творення сталінським режимом голодомору, а з політико-

правової точки зору мав ознаки геноциду. ЦК КП(б)У зобов'язував місцеві парторганізації: негайно заборонити будь-які витрати всіх натуральних фондів, створених в колгоспах, надати право Районному військовому комісаріату перераховувати їх у фонд хлібозаготівель, а також насінніві фонди, заборонити видачу будь-яких натуравансів, організувати повернення «незаконно розданого хліба», тобто понад норму, провести вилучення хліба в колгоспників та одноосібників, повністю зараховувати до плану хлібозаготівель зерно з присадибних ділянок колгоспників, застосовувати натуральні штрафи в розмірі 15-місячної норми здавання м'яса, не звільняючи від виконання плану хлібозаготівель. Запроваджувалася також система «чорних дошок», тобто повна економічна блокада сотень тисяч колгоспників та селян-одноосібників, приречених на голодну смерть. Перелік окремих пунктів цієї постанови Молотов виклав в телеграмі 20 листопада до керівників Чубарівського району Дніпропетровської області, навчаючи їх «зрозуміти теперішню тактику класового ворога на селі» (контроль при обмолоті, перевезеннях хліба, повернення зерна, застосування заходів економічного впливу, здійснення репресій). Він вимагав від Косіора негайно скасувати розпорядження в районах про продаж «всюди сірників, солі, гасу», а від керівництва Дніпропетровського обкому «двинути сили, більшовицьким порядком організуйте перемогу».

Боротьба за хліб, тобто свідоме позбавлення мільйонів українських хліборобів засобів існування та приречення їх на голодну смерть, виявилось своєрідною безкровною війною держави проти власного народу. Навіть діяв тимчасовий трибунал – спецкомісія ЦК КП(б)У для ухвалення остаточного рішення про застосування розстрілу за невиконання плану хлібозаготівель. Її утворення запропонував Молотов 21 листопада 1932 р. Перебування його групи в Україні забезпечило «більшовицьку перемогу» з трагічними наслідками – мільйонними жертвами, морально-психічною деградацією, глумлінням над українцями.

Станіслав Косіор: «...голодування не навчило ще дуже багатьох колгоспників уму-розуму»

Протягом десяти років (1928–1938) С.В. Косіор був генеральним секретарем ЦК КП(б)У, успадкувавши посаду від Кагановича весною 1928 р. Генеральний або перший секретар в умовах унітарної держави та монопартійної політичної системи мав обмежені повноваження, позаяк залежав організаційно та ідеологічно від ЦК ВКП(б). обласний статус КП(б)У та провінційний рівень Раднаркому УСРР позбавляв ініціативності і самодіяльності партійно-радянську номенклатуру України. виявити власну позицію могли ветерани більшовицької партії Григорій Петровський, Микола Скрипник, які пристали до неї у 1897 р., коли Косіору було 8 років, а Чубарю 6 років, тобто їх готовили до школи.

Політична діяльність Косіора в Україні виявилася дуже «плідною»: саме сільське господарство України за рішенням листопадового (1929 р.) пленуму ЦК ВКП(б) обрали випробувальним полем для здійснення колективізації, а відсоток розкуркулених селянських дворів був найвищим по СРСР. Суперечливою і непослідовною була позиція Косіора в роки голодомору, яку не випадково Сталін назвав «гнилою дипломатією». 16 лютого 1932 р. ЦК КП(б)У одержав телеграму Сталіна про засуху на Поволжі, про необхідність формування насінневих фондів за рахунок пошуку внутрішніх резервів. Наступного дня Косіор та Чубар направили директивний лист обкомам і райкомам, у якому висловили готовність надати насінневу і продовольчу допомогу недорідним районам Західного Сибіру, Уралу і Волги, тому «...не може бути і мови про будь-яку видачу насіння для України, де становище з врожаєм достатньо благоприємне і де є усі можливості мобілізувати насіння на місці». Вони пропонували конкретні заходи «мобілізації насіння»: зібрати насіння в радгоспах «не зупинятися ні перед чим»; зерно ярових культур, незалежно від категорії, відправляти до насінневих фондів; зняти з постачання хлібом осіб, які не пов'язані з виробництвом; скоротити витрати на харчування та корм худоби; провести переобмолот соломи та перевиювання половини; організувати позику насіння у колгоспів з її поверненням восени. Їх реалізація призвела до збільшення кількості голодуючих сіл та районів в Україні. 23 лютого Григорій Петровський інформував політбюро ЦК КП(б)У про голодування в районах Дніпропетровської, Одеської, Харківської, Київської і

Вінницької областей, наполягав звернутися до ЦК ВКП(б) з проханням «...видати постанову про зупинення хлібозаготівель на Україні та оголошення вільної торгівлі». Косіор не підтримав пропозиції Петровського, яка була своєчасною і цілком конструктивною. Політбюро ЦК КП(б)У ухвалило 6 березня інше рішення: відправило членів і кандидатів у члени політбюро (Затонського, Любченка, Петровського, Строганова, Скрипника) до південних і східних районів України для пришвидшення темпів мобілізації насінневих фондів. 22 березня Косіор запропонував обкомам зняти на залізницях «заслонні загони», які забороняли перевозити хліб людям.

Наприкінці березня – початку квітня, коли настав час посівної кампанії, Україні бракувало насіння. Надмірний оптимізм Косіора стосовно внутрішніх можливостей виявився політичним блефом. Загроза недосіву стала цілком реальною. 26 квітня Косіор звертається з листом до Сталіна, у якому зазначає, що «...у нас є окремі випадки і навіть окремі села голодаючі», проте «всякі розмови про «голод» на Україні треба категорично відкинути». Він запевняв партійного вождя у тому, що «серйозна допомога, яка Україні була надана, дає нам можливість усі такі вогнища ліквідувати». Уникаючи сталінського гніву, Косіор намагався заспокоїти його, використовуючи обережні фрази: «насіння уже на місці», «не дуже добре», «колгоспи однак живуть не погано», «озимина в усьому Степу блискуча», «весна видалася для нас надзвичайно сприятлива», «дещо пізніше доведеться надати додаткову допомогу просом». Косіор мав вичерпну інформацію про початок української катастрофи, перебуваючи особисто в районах, а також з селянських листів, яких лише протягом січня – квітня надійшло до ЦК КП(б)У 115, з них чимало від Секретаріату Сталіна. Селяни били на сполох, засвідчуючи факт голодомору: «ми приречені на голодну смерть», «поголовний голод серед народу», «вмирають діти в корчах з голоду», «у нас уже опухлі від голоду діти», «по багатьох селах голодовка», «з голоду пропадають, нема чого їсти», «особливо в 1932 р. коні дохнуть, люди без хліба сидять. Сказати б недорід, посуха, коли ж ні, урожай був гарний, і коли забирали, то казали, що Радянська влада не дасть загинути колгоспнику, а чому колгоспники голодують,

голодні не хотять йти на роботу», «у бідняків і кволих середняків, які виконали усі зобов'язання по хлібозаготівлях, заходили в хату і забирали останні 2–3 пуди зерна». Подібних фактів, зазначених селянами, безліч, відтак Косіор і Сталін знали про голод ще на початку 1932 р. Лист Косіора, хоч і витіюватий, виявився офіційним визнанням масового голоду в Україні.

Непослідовність Косіора, відсутність логічної волі і єдності дій трьох гілок влади – ЦК КП(б)У, Раднаркому та ВУЦВКу, сподівання на внутрішні ресурси, одночасне проведення хлібозаготівель і формування насінневих фондів шляхом нав'язування селянському сектору так званої позики на користь колгоспу – надто ускладнили ситуацію. Зізнавшись Сталінові у наявності голоду, Косіор сподівався на політичну індульгенцію, відтак заходився ліквідувати «вогнища голоду», переймаючись зберегти номенклатурний пост та авторитет республіканського лідера. На початку травня 1932 р. він особисто телеграфував у Москву з проханням надати допомогу буряківним районам Київської та Вінницької областей. Політбюро ЦК ВКП(б) вирішило відвантажити Україні 6,5 млн. пудів хліба, а також 600 тис. пудів зерна та 75 вагонів риби для громадського харчування колгоспників згаданих областей, відправити 300 тракторів і 60 автомашин для забезпечення посіву буряків. В Уманському, Тростянецькому та інших районах голод охопив сотні селянських господарств, але на московську допомогу могли сподіватися лише ті, хто безпосередньо працював на колгоспних ланах.

Усвідомлюючи відповідальність за «зрив» посівної кампанії, Косіор заходився розсилати телеграми секретарям обкомів та райкомів партії з вимогою про надання допомоги. Так, 21 травня він зобов'язав секретарів Вінницького, Дніпропетровського, Київського, Одеського, Харківського, Молдавського обкомів партії організувати «...громадське харчування колгоспників в районах і селах, що найбільш потребують допомоги». Телеграми мали уніфіковану форму та зміст, а сама допомога типовий продовольчий раціон: просо і тюлька. Вісім районів Вінницької області, які перебували «в найбільш тяжкому стані», одержали 4 вагони тюльки; п'ять районів Дніпропетровської – 200 тонн проса та 2 вагони

люльки; тринадцять районів Київської – лише 6 вагонів тюльки; п'ять районів Одеської – 150 тонн проса і 2 вагони тюльки; вісім районів Харківської – 250 тонн проса і 3 вагони тюльки; п'ять районів Автономної Молдавської СРР – 200 тонн проса та 3 вагони тюльки. Для населення 44 районів УСРР, а це декілька мільйонів осіб, виділили 800 тонн проса та 20 вагонів тюльки, ніби там мешкали не люди, а кури та пінгвіни. Розподіляли цю допомогу за принципом: 80% по списку, а 20% по селам і колгоспам інших районів, що «потребують на допомогу».

25 травня Косіор повторив акцію виділення допомоги для організації громадського харчування колгоспників, обмежившись на цей раз 81800 банками рибних консервів. Комічною виглядала телеграма Косіора від 27 травня про виділення колгоспникам Маріупольщини 3 вагони тюльки, ніби риба назавжди покинула Азовське море. Наприкінці травня «благодійницька діяльність» Косіора вщухла. Проігнорувавши пропозицію Петровського від 23 лютого про відміну хлібозаготівель, Косіор сподівався нагодувати просом та тюлькою виснажених тривалим голодуванням колгоспників, домогтися від них належної продуктивності, засіяти зерновими колгоспні поля, не маючи достатньої кількості насіння. Україна, за браком тягла, насіння зернових культур, масового голодування, недосіяла близько 3 млн. га весною 1932 р., тобто свідомо заклала ґрунт для «жнив розпачу», які досить буйно визрівали в українських селах.

На початку червня 1932 р., коли Чубар і Петровський наважилися офіційно звернутися до Москви за допомогою і системним вирішенням катастрофічної ситуації, Косіор не приєднався до їхньої заяви. Лист Петровського вирізнявся особливою принциповістю та об'єктивним висвітленням ситуації: село залишилося без хліба, до нового урожаю півтора місяця, отже – «голод буде посилюватися», тому всеукраїнський староста був відвертим: «я прямо ставлю перед Вами запитання – чи не можна надати допомоги українському селу у розмірі двох чи, у крайньому випадку, півтора мільйона пудів хліба». Сталін сприйняв «самокритичний» пафос листів Чубаря і Петровського як намагання зменшити план хлібозаготівель, а з другого боку «...для одержання «допомоги»

ззовні», тому категорично відмовив: «...Україні видано більше, ніж треба». Він висловив подив, відповідаючи 15 червня Кагановичу: «саме неприємне у цій справі – мовчання Косіора. Чим пояснити це мовчання. Чи знає він про листи Чубаря – Петровського?» Вони не візувалися Косіором, а лист Петровського, написаний ним у Прилуках, був відправлений «без тов. Косіора та інших членів політбюро». Чубар, будучи головою Раднаркому УСРР, виявився офіційним прохачем. 14 червня він зустрівся у Москві з Кагановичем, куди «також приїхав за хлібом». Його прохання розглянули 16 червня, дозволивши видати Україні 2000 тонни вівса на продовольчі потреби, 100 тис. пудів кукурудзи, а 300 тис. пудів хліба виключно для колгоспів буряківничих районів. Виявляється, що політбюро проігнорувало позицію самого Сталіна: «дати хліба ще немає і нізвідки». Сподівання на його милість виявилися марними, але політбюро ЦК КП(б)У не втрачало надії, тому схилило Косіора підписати 17 червня телеграму про додаткове завезення в Україну зерна, а натомість Сталін і Молотов відправили телеграму з вимогою «за будь-яку ціну» виконати хлібозаготівельні завдання на липень – вересень. Стосовно телеграми Косіора політбюро ЦК ВКП(б) висловилося 23 червня категорично: «Обмежитися вже ухваленими рішеннями ЦК і додаткового завезення хліба на Україну не видавати». Москва перестала вірити сльозам українських високопосадовців, за безпосереднього сприяння яких з України вивезли хліб, залишивши селян без хліба.

22 червня Косіор приїхав до Москви зі звітом про виробництво танків. Під час зустрічі з Кагановичем, визнав, що «...вони були відірвані від районів, але здається він ще не відчуває усієї серйозності їх помилок в керівництві». Обставини цієї розмови між ними Каганович виклав у листі до Сталіна 23 червня, зазначивши, що він попередив Косіора, тому «...на нараді нам доведеться їх виокремити як «зразок» як не треба працювати». Косіор не заперечував, готуючись до критики.

Протистояння республіканської і союзної партноменклатури завершилося перемогою Москви над столичним Харковом. 2 липня 1932 р. Сталін, розлючений листами Чубаря і петровського, назвав позицію Косіора «гнилою дипломатією

(стосовно ЦК ВКП(б) та злочинно-легковажним ставленням до справи», тому зажадав його зміщення з посади. 6 липня, тобто у день відкриття партконференції КП(б)У, Косіор скликав засідання політбюро і разом і іншими членами, як доповідали тоді Сталіну його емісари Молотов та Каганович, «висловились за зменшення плану», але в доповіді на конференції – «захищав позицію виконання плану». Косіор здався, але 15 липня Сталін не полишав думки про звільнення з посади секретаря ЦК КП(б)У. 11 серпня, обурений тим, що 50 районів Київської і Дніпропетровської областей висловилися проти плану заготівель, Сталін писав Кагановичу, що Косіор «весь час викручується між директивами ЦК ВКП(б) та вимогами райкомів і ось – довикручувався до ручки». Він запропонував Кагановичу «взяти з України Косіора і замінити його Вами, залишивши Вас секретарем ЦК ВКП(б)», а Косіора «можна зробити одним із секретарів ЦК ВКП(б)». Сталін залишив на посадах Чубаря і Косіора, які стали слухняними виконавцями його вказівок. Наприкінці серпня вони обоє були у Москві, зустрічалися з Кагановичем, «із задоволенням» сприйняли телеграму Сталіна про зниження плану на 40 млн. пудів для «постраждалих районів» України.

Якщо протягом першої половини 1932 р. Косіор займався «гнилою дипломатією», свідомо замовчував масовий характер голоду, намагався уникнути сталінського гніву, балансує між політбюро ЦК ВКП(б) і партійними низами в Україні, то друга половина свідчила про його безпосередню участь в організації та сприянні штучного голодомору. У жовтні 1932 р. він особисто займався «більшовицькою мобілізацією сил та забезпеченням виконання встановленого остаточного плану хлібозаготівель» в Одеській області. За його підписом набирали політично-правової та адміністративної чинності постанови, виконання яких призвело до жахливого голоду на території УСРР, до масової смертності селян. Деякі з постанов, завізованих ним («Про заходи по посиленню хлібозаготівель» від 30 червня 1932 р., «Про посилення допомоги в проведенні хлібозаготівель з боку органів юстиції» від 5 листопада 1932 р., «Про заходи по посиленню хлібозаготівель» від 18 листопада 1932 р., «Про вжиття репресивних заходів по відношенню до колгоспів, які саботують хлібозаготівлі» від 27

листопада 1932 р., «Про хід виконання постанов політбюро про хлібозаготівлі» від 30 жовтня та 18 листопада 1932 р., спільна постанова політбюро ЦК КП(б)У та Раднаркому УСРР «Про занесення на «чорну дошку» сіл, які злісно саботують хлібозаготівлі»), а також директивні листи і телеграми секретаря ЦК КП(б)У Косіора, незважаючи на колегіальність вищого партійного органу, позаяк в умовах монопартійної диктатури вирішували перші особи, мають ознаки політики геноциду українського народу.

21 листопада 1932 р., тобто після сумнозвісної для селян постанови від 18 листопада, Косіор фактично очолив спецкомісію ЦК КП(б)У, членами якої також були голова ДПУ УСРР С.Ф. Реденс, а член президії Центральної контрольної комісії КП(б)У О.Л. Кисельов. Вони вирішували питання про остаточне виконання вироку про розстріл. Саме Косіору та Реденсу політбюро ЦК КП(б)У доручило розробити до 23 листопада «...соціальний оперативний план ліквідації основних куркульських і петлюрівських контрреволюційних кубел» в районах Київської, Чернігівської і Дніпропетровської областей, щоб «...завдати блискавичні і вирішальні удари нахабніючим куркульським елементам не лише після їх виступів, а й для упередження контрреволюційних виступів». Косіор забезпечував політичне обґрунтування терору проти селян, а Реденс з підрозділами ДПУ займався «конкретними справами». 8 грудня, звітуючись перед ЦК ВКП(б), Косіор писав, що репресії в колгоспах «застосовані у великій кількості»: арештовано 1230 осіб, з них 340 голів колгоспів, 750 членів правлінь, 140 рахівників, крім того 140 бригадирів, 265 вагарів, заведено 500 справ по хлібозаготівлях (саботаж, крадіжка зерна тощо). Він зазначав, що «нами» занесено на «чорну дошку» 6 сіл, а в областях 400 колгоспів, а ефективним заходом впливу на «саботажників» визнав застосування натуральних штрафів за невиконання хлібозаготівельних завдань. Косіор згадує про «нашу комісію» по оголошенню смертних вироків. Вона розглянула 6 справ, отже «розстрільна комісія» діяла. Її філії в областях чимось нагадували польові суди воєнного часу.

Директивні листи Косіора про масове вилучення хліба виявилися більш руйнівною зброєю масового знищення селян, ніж смертні вирoki його

спецкомісії. Так, 24 грудня 1932 р. він вимагав від секретарів райкомів вивезти з колгоспів, які не виконали плану хлібозаготівель, «...усі без винятку наявні колгоспні фонди, у тому числі і насінневі», а тих, хто буде чинити опір – «арештовувати і віддавати під суд». Наступного дня він переконував членів і кандидатів в члени політбюро ЦК КП(б)У в необхідності вивезення насіння зернових, щоб не продемонструвати «нашої слабкості і нерішучості», не поглиблювати «саботажні настрої». Косіор особисто наполягав на тому, щоб скасувати рішення від 18 листопада про організацію насінневих фондів колгоспів. 29 грудня він офіційно направив секретарям обкомів та райкомів листа про зарахування насіння та інших фондів до плану хлібозаготівель, не залишивши колгоспникам жодного шансу на порятунок. 14 січня 1933 р. Косіор звітував про виконання плану хлібозаготівель колгоспами Київської і Вінницької областей, але одночасно запропонував обкомам «...продовжувати хлібозаготівлі, забезпечивши виконання плану кожним районом, кожним селом, кожним колгоспом». Цинічна послідовність партноменклатурника коштувала сотень тисяч людських життів.

5 лютого 1933 р., виступаючи на пленумі ЦК КП(б)У, Косіор говорив про «помилки», тобто про причини невиконання Україною тричі зменшеного плану. У 1930 р. «ми заготовили по селянському сектору 293 млн. пудів, в 1931 р. – 395 млн. пудів, а в 1932 р. при початковому планові по селянському сектору в 356 млн. пудів, який було згодом тричі зменшено загальною на 138 млн. пудів – план виконано на сьогодні по всім секторам лише на 255 млн. пудів». З'ясовуючи причини, «провалу хлібозаготівель», Косіор зазначив, що його «...ніякими об'єктивними причинами» пояснити не можна. Причина, на його переконання, полягала в іншому: благодущність, «атмосфери заспокоєння», безвідповідальність керівників колгоспів, нова тактика «класового ворога». Він визнав цілком реальним план хлібозаготівель для України – 356 млн. пудів, але багато хліба витратили на «так зване громадське харчування», «насінневі фонди». Пленум засудив «застосовану на Україні політику утворення і зберігання до виконання плану хлібозаготівель, так званих, засівних фондів, що послабило наші позиції в боротьбі за хліб, за виконання плану хлібозаготівель». Жахливе рішення, яке

свідчило про моральну агонію і політичну безвідповідальність Косіора та власне усіх членів політбюро ЦК КП(б)У. створення фонду «громадського харчування колгоспників», тобто безпосередньо працюючих на полі, Косіор визнав «злом».

15 березня 1933 р. Косіор відправив до ЦК ВКП(б) доповідну записку про підготовку до посівної кампанії та про факти масового голодування. Він зазначив, що минулого року переважно «замовчували про важке становище в районах, а в цьому році навпаки – всіляко намагаються виокремити найбільш важкі випадки, зібрати та узагальнити цифри». Дивує байдужість, з якою він висвітлював факти і явища, визнавши найбільш «важким становище» у 21 з 49 районів Дніпропетровської області, яка «надто вже афішує і вип'ячує» себе, а Одеська, навпаки, «багато чого замовчує». Секретар ЦК КП(б)У Косіор, посилаючись на дані ДПУ, писав про 103 райони, охоплені голодом, хоча висловив сумнів, що «...всі ці цифри про кількість районів правильно відтворюють дійсний стан». Основна причина голоду, за визначенням Косіора, це «погане господарювання і неприпустиме ставлення до суспільного добра – втрати, злодійство і розтрата хліба», адже у «...більшості голодаючих районів хліба по заготівлям було взято жалюгідну кількість і говорити, що «хліб забрали» ніяк не можна». Він дивувався «чому голодують у Київській області, де хлібозаготівлі ми в цих районах майже не брали». Косіорівське «майже» виглядає блюзнірським, тому що саме він звітував про виконання плану хлібозаготівель Київською областю, а також зобов'язав кожен район, колгосп, село виконати їхні зобов'язання. Жодного натяку про його особисту причетність до викачки хліба, до позбавлення колгоспів продовольчого, насінневого і фуражного зерна. «Те, що голодування не навчило ще дуже багатьох колгоспників уму-розуму, – не без цинічної іронії наголошував Косіор, – показує незадовільна підготовка до посіву як раз у найбільш важких районах». Вони з'явилися за його грудневими директивами про вилучення усіх колгоспних фондів, у тому числі і насінневих.

Рукотворний голод в Україні нічому не навчив Косіора, котрий продовжував запевняти союзне керівництво у тому, що деякі області мають можливість для подолання «важких явищ» шляхом мобілізації внутрішніх

ресурсів», але просив додаткової продовольчої допомоги – не лише 2 млн. пудів для проведення посівної кампанії. Вражає його бюрократично-номенклатурна байдужість, особливо щодо наслідків соціально-економічної політики, яку він особисто насаджував в українському селі: мільйони померлих від голоду, десятки розстріляних за так званий «саботаж хлібозаготівель» по висновках спецкомісії ЦК КП(б)У.

Висновки

Голодомор в Україні, тобто масова смертність мирного населення від штучно створеного голоду, тривав два роки поспіль, спустошуючи селянські подвір'я, села, викорінюючи покоління хліборобів та знекровлюючи націю. Гинули родинами, вулицями, хуторами, а в селах, де затухало життя, вивішували чорні прапори – символ перемоги тоталітарного режиму над українськими селянами.

Рукотворність голоду беззаперечна. Його особисто визнав Сталін, прочитавши на початку червня 1932 р. листи Чубаря і Петровського, але вимагав від України безумовного виконання хлібозаготівельного плану. Постанови політбюро ЦК ВКП(б), підписані ним, телеграми, листи до Кагановича і Молотова, надіслані у 1932–1933 рр., свідчать про конкретні наміри, дії і вчинки Сталіна, спрямовані на свідоме позбавлення українців засобів існування. Причетність до терору голодом очевидна, позаяк є документи, які засвідчують особисті розпорядження та накази Сталіна про ізоляцію селян, про вилучення хліба, продовольства. Він мав можливість декілька раз скасувати виснажливу і непосильну для сільського господарства політику хлібозаготівель, а натомість запроваджував драконівські форми та методи її здійснення («чорні дошки», натуральні штрафи, позбавлення трудовнів, арешти тощо). Знаючи про катастрофічний стан України, селяни якою масово гинуть від голоду, Сталін продовжував політику визиску та масового вилучення хліба, тобто навмисно створював умови, які призвели до голодомору. Це була політика геноциду.

Візити Кагановича в Україну, особливо протягом другої половини 1932 р., зламали пасивний опір української партноменклатури, яка намагалася уникнути

виконання нереальних хлібозаготівельних завдань. Він особисто вимагав негайного вивозу хліба, нехтуючи катастрофічним станом зернового господарства України, масовим голодом селян. Інформуючи Сталіна про «демобілізаторів», тобто про одностайність позиції членів політбюро ЦК КП(б)У щодо зменшення хлібозаготівель, Каганович вважав особистою заслугою «перелом настроїв» українських комуністів. За його сприяння з'явився сумнозвісний закон про «п'ять колосків».

Діяльність так званої молотівської хлібозаготівельної комісії, тобто групи партійно-державних високопосадовців на чолі з Молотовим, призвела до голодомору в українському селі. Форми і методи хлібозаготівель, які насаджували в Україні Молотов та призначені Москвою уповноважені, мали виразні ознаки геноциду. Він запропонував членам політбюро ЦК КП(б)У прийняти злочинні постанови 18 та 20 листопада, які виявилися смертним вирокom для колгоспників та селян-одноосібників. Саме тоді з'явилася ідея «чорних дошок», тобто політика соціальної ізоляції українських селян, позбавлення сіл, колгоспів, районів хліба, продовольчих та промислових товарів. Голова союзного уряду свідомо і послідовно запроваджував карально-репресивні заходи, які стали зброєю масового винищення селян штучним голодом.

Республіканська номенклатура стала виконавцем директив Москви, а намагання Сталіна звільнити з посад голови уряду Чубаря та секретаря ЦК КП(б)У Косіора, зламало її остаточно. Звернення Чубаря та Петровського стосовно призупинення хлібозаготівель фактично не підтримав Косіор, котрий виявив справді «гнилу дипломатію», яка не сприяла консолідації дій членів політбюро, секретарів райкомів та обкомів, значна частина яких намагалася уникнути нереальних хлібозаготівель. 6 липня 1932 р. Косіор погодився з вимогами московських емісарів – Кагановича та Молотова, зобов'язавшись виконати річний план хлібозаготівель. Його наступні дії, судячи з ухвалених та підписаних ним постанов, мали ознаки злочину, позаяк навмисно позбавляли селян засобів існування.

Дії і вчинки Сталіна, Кагановича, Молотова, Косіора в роки голоду 1932–

1933 рр. були свідомими, з виразними ознаками наміру позбавити селян хліба та життя. Вони мали можливість відмовитися від брутальних методів хлібозаготівель та репресій, але не стали цього робити, відтак їхня бездіяльність також була злочином. Знаючи про масовий голод в Україні ці високопосадовці заборонили так зване громадське харчування колгоспників, вимагали вилучення натуральних і насінневих фондів, розпинаючи українських селян на «чорних дошках» штучного голодомору.

Джерела та література:

1. Голодомор 1932 – 1933 років в Україні: документи і матеріали / Упоряд. Р. Я. Пиріг; НАН України. Ін-т історії України. – К., 2007. – 1128 с., іл.
2. Голод 1932 – 1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів / Кер. кол. упоряд. Р. Я. Пиріг. – К., 1990. – 605 с.
3. Дзеркало душі народної: Спогади та враження відвідувачів виставки про Голодомор 1932-1933 років в Україні «Розсекречена пам'ять» / Служба безпеки України, Галузевий держ. архів; уклад. В. Даниленко; редкол.: С. Богунов [та ін.]. – К., 2008. – 767 с.
4. Командири великого голоду: поїздки В. Молотова і Л. Кагановича в Україну та на Північний Кавказ. 1932-1933 рр. / за ред. В. Васильєва, Ю. Шаповала. – К., 2001. – 399 с.
5. Конквест Р. Жнива скорботи: Радянська колективізація і голодомор / Р. Конквест, пер. з англ. мови Н. Волошинович, З. Корабліної, В. Новак. – Луцьк, 2007. – 454 с.
6. Марочко В. І. Геноцид в українському селі 1932 – 1933 років: історико-політологічний аспект. // Голодомор 1932 – 1933 років як величезна трагедія українського народу: Матер. Всеукр. Наук. Конф Київ, 15 листоп. 2002 р. – К., 2003. – 280 с.
7. Марочко, В. Голодомор 1932 – 1933 років в Україні : хроніка подій / В. Марочко, О. Мовчан; авт. передм. В. Верстюк. – К., 2008. – 294 с.
8. Марочко, В. Голодомор 1932 – 1933 рр. / В. Марочко. – К., 2007. – 64 с.

: фотогр. – (Голодомори).

9. Марочко В. Творці Голодомору // Пам'ять століть. – 2008. – №5–6. – С. 151.

10. Марочко В., Чирко Б. Національні виміри голодомору в Україні 1932 – 1933 рр. // Відродження. – 1992. – № 8.

11. Марочко В.І., Шаталіна Є.П. Голод на Україні (1931 – 1933 рр.) // Український історичний журнал. – 1989. – № 7 – 9, 11, 12; 1990. – №1. Розсекречена пам'ять: Голодомор 1932 – 1933 років в Україні в документах ГПУ-НКВД. – К., 2008. – 604 с., іл.

12. 33-й: голод. Народна Книга-Меморіал / Ред. Л. Коваленко, В. Маняк. – К., 1991. – 584 с.

Володимир Сергійчук

Українська складова Голодомору на Кубані в 1932 – 1933 роках

У статті розглядаються цілеспрямовані репресивні заходи більшовицької влади виключно стосовно українців - корінного козацького населення Кубані.

Ключові слова: *Голодомор, Кубань, українці, козаки, більшовицька влада.*

. In the article the purposeful repressive events of bolshevist power are examined exceptionally in relation to Ukrainian nation, in relation to the native cossack population of Kuban.

Key words: *Holodomor, Kuban, Ukrainians, cossacks, bolshevist power*

Останніми роками з'явилося багато публікацій про голодомор на Кубані в 1932 – 1933 роках. І трагедія тамтешніх хліборобів особливо болюча для нас, адже вони в основному – нащадки запорозьких козаків. І саме над ними більшовицька влада розпочала здійснювати нелюдські експерименти на виживання через запровадження з листопада 1932 року так звані чорні дошки. Це коли загони